

בראי הפרשה-כי תצא בן סורר ומורה הרב רפאל משה אלאלוף

"כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שומע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אותו ולא ישמע אליהם" (כ"א י"ח)

ברש"י: סורר: סר מן הדרך. ומורה: מסרב בדברי אביו לשון ממרים. וכו'. בן סורר ומורה אינו חייב עד שיגנוב ויאכל תרמיטר בשר וישתה חצי לוג יין וכו'. ובן סורר ומורה נהרג ע"ש סופו, הגיעה תורה לסוף דעתו סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב.

רש"י מבאר כאן את הפסוק כפשוטו, שהבן הזה סר מדרך הישר – אינו מקיים מצוות ה' כראוי, ואינו הולך בדרך התורה, וכן ממרה ומסרב לשמוע בקול אביו ואמו, ולמרות שהם מוכיחים אותו על דרכו הנלוזה אינו שומע אליהם ובקולם. כלומר הלשון "סורר ומורה" מורה על שני חסרונות בבן זה: א. סורר – שסר מן הדרך במעשיו. ב. מורה – שממרה ומתמרד בהוריו.

אולם הוסיף ע"ז רש"י, שיש תנאים נוספים באיזה מעשים צריך להתבטא ה"סורר" כדי שייחשב בן סורר ומורה, והם: שיהיה אוכל בשר בכמות מוגזמת, ושיהיה שותה יין בכמות מוגזמת. כמפורש בלשון הפסוק (כ'): "בגנו זה סורר ומורה איננו שומע בקולו זולל וסובא". וצריך להבין מה המיוחד בזלילת הבשר והיין שחמורים כ"כ להביאו לידי מיתה חמורה בגיל שפטור מעונשין.

עוד יש לתמוה בפסוק זה, כפל הלשון "סורר ומורה, איננו שומע בקולנו" הרי הלשון "מורה" היינו שאינו שומע בקול הוריו ומתמרד בהם, א"כ מה הוסיפו בדבריהם וכפלו "איננו שומע בקולנו".

ידועה השאלה כיצד יתכן שהבן סורר ומורה נהרג ע"ש סופו, הרי הגמ' (ר"ה דף טז:) דורשת מהפסוק (בראשית כ"א י"ז) "כי שמע אלקים את קול הנער באשר הוא שם", ש"אין דנים את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה", וכדאיתא שם במדרש: "אמרו לפניו (מלאכי השרת) רבון העולמים אדם (ישמעאל) שהוא עתיד להמית את בניך בצמא את מעלה לו באר? אמר להם עכשיו מה הוא צדיק או רשע? אמרו לו צדיק. אמר להם איני דן את האדם אלא בשעתו" (בראשית רבה נ"ג י"ט). אפי' ישמעאל שהיה עתיד להיות אבי הלסטים והרוצחים היה זכאי שיעשה לו נס להאריך את ימיו, וכאן הורגים ילד קטן שזולל בשר וסובא יין בגלל החשש שבהמשך דרכו ייצא ממנו לסטים?

התשובה הפשוטה לזה: ישמעאל בזמן שנעשה עמו הנס עדיין היה ראוי לנס מצד מעשיו, רק שמלאכי השרת היוודעים את העתיד להיות טענו שלא מגיעה לו הצלה זו כיון שבהמשך חייו עתיד להיות לסטים ורוצח, אולם במעשיו בזמן זה עדיין לא היה במצב גרוע כ"כ, לכן אמר להם הקב"ה: איני דן אותו לפי מה

שאני כבר יודע שיהיה בסופו, אלא לפי מה שרואים במעשיו עכשיו שאינו גרוע כ"כ. אין מענישים על סמך נבואה וידיעה של העתיד להיות. אולם כאן בבן סורר ומורה, זרע הפורענות העתיד להיות כבר נזרע, הלסטים כבר כאן, רק בגלל צעירותו עדיין לא ניכרת רשעותו במעשים גדולים רק במעשים קטנים, אבל הרשע כבר קיים. כאן מענישים אותו על ההווה ולא על העתיד כיון שההווה כבר גרוע, ומה שאין ניכר אלא במעשים קטנים אי"ז מגרע מחומרת מצבו, אדרבה עדיף לו שימות בטרם יספיק לחטוא במעשים גדולים יותר, שיצטרך להיענש עליהם בחומרה יתירה.

ביאור הדבר: ישמעאל עדיין לא חטא כ"כ, עדיין בידו הבחירה לשוב ולהיות צדיק (כפי שאכן היה בסופו, כדאיתא ברש"י בראשית כ"ה ט'), והידיעה של העתיד אין בה כדי להענישו כעת. אולם הבן סורר ומורה כבר חטא כ"כ שאמנם החטא מתבטא כרגע רק במעשים קטנים, אך כבר טמון בהם הרשע של המעשים הגדולים יותר שאין צריך נבואה כדי לדעת שיגיעו בהמשך, אלא הם ודאי יגיעו. ואע"פ שמכל מצב כמעט ניתן לשוב בתשובה, אבל ילד שנמצא במצב כזה, ברור לנו שימשיך בדרך זו ויחמיר בה עד כדי שיהיה מלסטם את הבריות.

מה ראינו במעשיו שמבטיח לו עתיד גרוע כ"כ? הלא רק זולל וסובא יותר מדי בשר ויין, ומתמרד באביו ואמו?

השורש לשני חלקים אלו של בן סורר ומורה: א. המרידה בהוריו. ב. הזלילה. שורש אחד הוא: חוסר בגבולות ומשמעת. ילד זה עושה ככל העולה על רוחו, אין מה שיגביל אותו, לא הוריו שאינו שומע בקולם, ולא גבולות האכילה ההגיוניים. ומכך אנו מבינים את אשר יהיה בסופו: "שמכלה ממון אביו, ומבקש לימודו ואינו מוצא, ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות". נער ובוגר שלא הורגל לגבולות "יסחט" את הוריו, יחיה ללא שום גבולות, יוציא הוצאות ממון ללא גבול, תחילה על חשבון הוריו, ואח"כ כשיגדל ותאוותו תגדל עמו, כבר יצטרך גם ללסטם את הבריות כדי להגיע לידי סיפוקו. ומכיון שלא הורגל מעודו לשמוע בקול הוריו, אין משמעת, אין מושג של לימוד לקח, לא מאחרים ולא מעצמו ומתוצאות מעשיו, לכן גם אם יהיה "מבקש לימודו", גם אם יעלה בו רצון לצאת ממצבו ולשפר דרכו, "אינו מוצא", לא יעלה בידו ללמוד מאחר שלא הורגל בכך מעודו. (ראה ספורנו שכתב: "כי מריו מסיר התקוה שישוב מסוררותו").

כל אדם יש לו נפילות, יש מצבים של עליה ומצבים של ירידה, כדי שיוכל לעלות מהנפילות ולהצליח להתקדם בחיים חייב שיהיה לו הבסיס הראשוני של משמעת וגבולות, אדם שלא הורגל מקטנות לגבולות ולמשמעת כמעט ואין לו סיכוי להתגבר על עצמו ולצאת ממצבים של הפקרות, שהרי הורגל לחיות חיי הפקר, ושלא לשמוע בקול המוכיחים ודמויות הסמכות האמורות להנחות אותו בדרכו בחיים.

כיצד נגרם מצב זה של בן סורר ומורה?

כאשר יש "קול אביו וקול אמו". כשיש בבית שני קולות, קול האב שאומר כך וקול האם שאומרת כך, וגם אם שניהם אומרים אותם הדברים אבל זה אומר בנימה זו וזה אומר בנימה זו, שהילדים הם הראשונים לחוש בהבדלים ומהר יודעים מה לבקש מזה ומה לבקש מזו... אז יוצא בן סורר ומורה שאין לו לא גבולות ברורים, כיון שאין מולו חזית אחידה וברורה מצד ההורים, ולא משמעת כלפי שני ההורים, כי לאביו ישמע כשהוא נח לו, ולאמו ישמע כשהיא נוחה לו, ולעולם לא ירכוש את הכלל שמחויב לשמוע להוריו שהם בעלי הסמכות כלפיו, כיון שגם כששומע בקול אחד מהוריו, עדיין אינו שומע בקול השני.

ומכיון שגם למחנכים חלק חשוב בחינוכו ועיצוב אישיותו של הילד והנער, וגם הם בעלי סמכות כלפיו, ובמיוחד בזמנינו שלרוב התלמידים שוהים יותר זמן בחברת המחנכים מאשר בחברת ההורים, א"כ חייבת להיות חזית משותפת אחידה וברורה של אותם הוראות וגבולות, גם בין ההורים והמחנכים.

על פי זה ניתן יהיה לבאר את הפסוקים בדרך חידוד: כאשר ילד הורגל בקטנותו לחיות ללא גבולות ומשמעת ולהיות בן סורר ומורה עקב שהיה "קול אביו וקול אמו" שני קולות נפרדים, (בדגש על "נפרדים" ולא דוקא "שונים", כמבואר), אם יתעשתו הוריו מאוחר מדי כאשר כבר החל להתבגר, אזי גם אם יהיה מצב ש"ותפסו בו אביו ואמו" - שניהם יחד בתיאום יציבו לו גבולות ברורים, "והוציאו אותו אל זקני עירו ואל שער מקומו" - וגם יביאו אותו אל הרבנים והמחנכים הותיקים והמנוסים ביותר, וישתפו עמם פעולה באופן מלא, עלול להיות שזה כבר לא יעזור ח"ו, ועדיין תהיה תלונתם בפיהם "בננו זה סורר ומורה איננו שומע בקולנו" - אפי' שכבר אין זה "קול אביו וקול אמו" אלא "קולנו", עדיין הוא סורר ומורה, למרות איחוד הכוחות ושיתוף הפעולה המלא בין שני ההורים וביניהם למחנכים, לא הועיל להעמידו בגבולות ובמשמעת כיון שבילדותו הורגל לחיי הפקר.

לכן, כדי שלא נהיה ח"ו מהבוכים על העבר, ונזכה לראות פירות מפוארים ומטופחים, שומה עלינו כהורים ומחנכים לעמול כבר בשנותיו הראשונות של הילד על הצבת הרגלים של משמעת להורים ולמחנכים, וגבולות ברורים, על ידי אחידות ושיתוף פעולה מלא בין שני ההורים ובינם למחנכים, בחיזוק הסמכות והמשמעת, שזהו הבסיס הראשוני לכל החינוך לחיים.

בברכת הצלחה בעמלנו

רפאל משה אלאולוף

ראש מוסדות "תורת חיים"

מכינה לשיבה קטנה | ישיבה קטנה "מנחת יהודה" לקידום והעצמת תלמידים יראי שמים

toratchaimbb@gmail.com | 052-7665977